

Utasi Csilla*
Ispanovics Csapó Julianna
Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar

UDC 821.511.141.09(497.113)JUHÁSZ E.
DOI: 10.19090/gff.2018.2.91-100
Eredeti tudományos munka

ÖNREFLEXIÓ ÉS SZÁMVETÉS JUHÁSZ ERZSÉBET PRÓZÁJÁBAN**

Juhász Erzsébet a huszadik század kilencvenes éveiben három kötetet bocsátott ki: esszéinek gyűjteménye, az *Esti följegyzések* 1993-ban, tanulmánykötet, a *Tükörképek labirintusa* 1997-ben, az *Úttalan utaim* című esszégyűjteménye pedig 1998-ban látott napvilágot. Pályáját töredékben maradt prózai alkotása, a 2001-ben megjelent *Határregény* zárja. Esszéiben az alkotó ember szemszögéből veszi szemügyre a balkáni háborúkkal előállt helyzetet, a nemzeti kisebbségként való létezés állapotát, a közép-európaiság kérdését, és a remény esélyeit kutatja. *Tükörképek labirintusa* című tanulmány-gyűjteményében a Monarchia irodalmát értelmezi. A *Határregény* cselekménye, a balkán háborúk jelenében és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlására következő időszakban játszódik, az elbeszélés az Osztrák–Magyar Monarchia és Nagyjugoszlávia felbomlását állítja egymással párhuzamba. A regény értelmezői figyelmeztettek arra, hogy a *Határregény* megközelítésekor a Juhász Erzsébet tanulmányaiban és esszéiben megfogalmazott állításokat is érdemes volna figyelembe venni. A dolgozat azt vizsgálja, hogy a Juhász Erzsébet értekező prózájának felismerései hogyan épülnek be a *Határregény* epikai szerkezetébe.

Kulcsszavak: identitáskérdések, balkáni háborúk, Közép-Európa, kisebbségi lét, tapasztalat.

Az utolsó tizenöt év Juhász Erzsébet számára az intenzív felkészülés ideje volt. A tanulmányok eredménye négy kötet. *Esti följegyzések* című esszéi 1993-ban, tanulmány-gyűjteménye, a *Tükörképek labirintusa* 1997-ben, értekező próza-kötete, az *Úttalan utaim* 1998-ban, töredékben maradt regénye (*Határregény*) 2001-ben, posthumus jelent meg. A regény értelmezői hívták fel a figyelmet a *Határregény* és Juhász Erzsébet esszéinek kapcsolatára. Faragó Kornélia szerint a *Határregényben* „az 'itt'-ség és a 'most'-ság horizontjába vont gondolatkörök, az aktualizáló olvasati lehetőségek” szükségessé teszik azt, hogy az *Úttalan utaim* reflexióit is

* csilla.utasi@ff.uns.ac.rs ; julijana.ispanovic.capo@ff.uns.ac.rs

** A tanulmány a Szerb Köztársaság Oktatási, Tudományügyi és Technológiai Fejlesztési Minisztériumának

178017-es számú projektuma keretében készült.

bevonjuk az értelmezésbe (Faragó, 2011: 100–101), Hózsza Éva pedig arra figyel fel, hogy a regényt nagymértékben a szerző elmélyült komparatiztikai kutatásai szervezik (Hózsza, 2004). Dolgozatunkban Juhász Erzsébet esszéinek és tanulmányainak áttekintésével azt vizsgáljuk meg, hogy az irodalmi értelmezésekben és esszéikben megfogalmazott felismerések hogyan épülnek be a *Határregény* epikai szerkezetébe.

A Monarchia értékválsága

A *Tükörképek labirintusának* bevezetőjében Juhász Erzsébet kijelöli, hogy kötetében olyan közép-európai műveket értelmez, „amelyekben meghatározó az érvényben lévő értékek rendszerének megingása vagy felbomlása” (Juhász, 1997: 9). E művek kritikával közelítenek ábrázolt világukhoz, még ha a múltat nosztalgikus fénybe is vonják.

Az értelmezés egyik kulcsfogalma a Habsburg-mítosz. A Claudio Magris által vizsgált jelenség, a Habsburg-mítosz kialakulása a 19. század elejére tehető, arra az időszakra, amikor a Birodalom elveszítette világpolitikai befolyását, a mítosz megerősödéséhez, irodalmi megnyilvánulásaihoz azonban az osztrák–magyar államalakulat szétesését követő válság vezetett. A Habsburg-mítosznak Magris szerint egy ellentmondás az alapjegye: benne a történelmi valóság és annak önkéntelen vagy szándékos átlényegítése ellentétbe áll egymással (Juhász, 1997: 21).

A cseh szociológus és filozófus, Bělohradsky úgy látja, a Monarchia a barokk kori állameszmével igazolta fönnállását a 19. században is, amikor az állami legalitás alapja az etnikai egység lett (Juhász, 1997: 103). A többnemzetiségű Habsburg Birodalomban a barokk kori *legitimitást* a *legalitásnak* sajátos válfaja váltotta fel. Az egyetemes eszme szerepét a Monarchiában az államgépezetben kifejeződő racionalitás, a szinte vallásos szentség rangjára emelkedő bürokrácia vette át (Juhász, 1997: 103). Annak pedig, hogy a történelmi–társadalmi valóságot egy fiktív, illuzórikus valósággal helyettesítették be, a burjánzó *etikátlanság* volt a kiváltó oka (Juhász, 1997: 14–15).

A Habsburg-mítosz működését Juhász Erzsébet a Krúdy-regények segítségével mutatja be. Megfigyeli, hogy *A vörös postakocsi* főhőse, Alvinczi Eduárd „kétarcú”: lénye emelkedettebb felével minden évben színre viszi esküvőjét kitarított szeretőjével, Lottival, e némajátékban pedig „valamely letűnt időbe beleképzelt életforma fragmentuma elevenedik meg halálesztétikát és halálerotikát árasztva” (Juhász, 1997: 21). Alvinczi másik énjé azonban vagyongyarapító szerencsejátékos. Kettős szubjektumának mitikus vonásait bizonyítja, hogy a

szublimált szerepjáték költségeit az alantas vagyonszerző tevékenysége teremti elő (Juhász, 1997: 18). Az *Őszi utazás a vörös postakocsin* című Krúdy-regény legfőbb esztétikai értékét Juhász Erzsébet abban látja, hogy Krúdy elbeszélésében végig fenntartja a „kísértet-lét atmoszféráját”, miközben az elmondott utazás referenciálisan is lejátszódik. Alvinczire, aki Bécsből indul el, útja során csak az egykor ismert emberek és dolgok hasonmásai, pótlékai várnak, az is kiderül azonban, hogy a múltban sem lehetséges az eredeti azonosítása (Juhász, 1997: 28): „a letúnt idő keresése az *Őszi utazás a vörös postakocsin* című regényben a kísérteties jelen idő megjelenítésének eszköze”-vé válik (Juhász, 1997: 34).

Könyvében Juhász Erzsébet a közép-európai irodalom körébe olyan kortárs műveket is besorol, melyek jóval a Monarchia felbomlása után jöttek létre. Ezeket az alkotásokat, melyeket „nem a történelmi valóság és annak önkéntelen vagy szándékos átlényegítése szervez” (Juhász, 1998: 21), a világlátás hasonlósága kapcsolja a Monarchia irodalmához. Bělohradsky megállapítja, a mitteleurópai filozófia egységes jegye, hogy az élet és az állami racionalitás kiegyenlítésének szándékát abszurdnak érzi (Juhász, 1997: 110). Az ebből a belátásból következő „mitteleurópai groteszk” zárt világot feltételez. Ebben a világban nincs egyetlen működőképes értékrendszer sem, „így a groteszk tagadni kényszerül minden abszolútumot és bárminemű értékrendszernek a pusztaság lehetőségét is.” (Juhász, 1997: 122). A totalitarizmus bármilyen változata kioltja a lelkiismeretet, az emberi közösséget értelemtől megfosztott gépezetté alakítja (Juhász, 1997: 119). Danilo Kiš *Fövenyóra* című regényének az emberi közösségből a származása miatt kitalált, a cselekvés minden lehetőségétől megfosztott főhőse számára utolsó lehetőségként a helyzetével való szembenézés marad. Abban a zárt, minden értéktől megfosztott világban azonban, amelybe került, a józan életlátás és örület azonos egymással.

Juhász Erzsébet esszéiben és tanulmányaiban több helyütt idézi Danilo Kišnek a formáról megfogalmazott állításait, azt a mondatot is, mellyel Kiš a közép-európai kötődésű írók közös tulajdonságaként a *forma tudatát* jelöli ki (Juhász, 1997: 134). A forma egyszerre könyörtelen láttelelet és rend, „a barbár ziláltság és az ösztönök irracionális önkényének ellentéte” (Kiš saját fordításában idézi: Juhász, 1997: 134).

Az írás mint meditáció

1993-as esszékötete, az *Esti följegyzések* a balkáni háborúk idején keletkezett. Juhász Erzsébet központi szerepet juttat a kisebbségi helyzet és a kisebbségi irodalom kérdésének. A gyűjtemény első esszéjének tárgya Márai

Sándor 1943–44-es, háborús naplója. Márai egyik bejegyzésében a háború helyzetében előállt írásképtelenségét azzal magyarázza, hogy „egy író egyszerűen idegrost egy szellemi organizmusban, s ha az organizmus egészét hűdés éri, ha az idegrost nem kapja meg a szellemi szervezet egészétől a szükséges vérellátást, megszűnik létezni” (idézi Juhász, 1993: 7). Az esszé záradékában Juhász Erzsébet felveti, a kisebbségi „szellemi szervezet” megkülönböztető jegye az, hogy „eleve hűdéses” (Juhász, 1993: 9). Esszék sorozatában utasítja el, hogy a nemzetiségi íróknak az a feladata, hogy a kisebbségi sors kérdéseit közérthető módon megfogalmazza: az író, bárhol él is, „a létezőszakmában” dolgozik. Az eleve hátrányokkal teli kisebbségi létforma saját tapasztalatát kizárólag olyan irodalmi művek közvetíthetik hitelesen, melyeknek megkülönböztető vonásuk a forma tudata.

Műkedvelők című, 1985-ben megjelent regényében, „a vajdasági irodalmi identitás kiépítésének kulcsregényé”-ben (Bencsik, 2013: 107) Sztantits Aurél néven Szenteleky Kornélt, a vajdasági magyar irodalom első világháború utáni organizátorát tette meg főhősnek. A regényben Szenteleky mindvégig mint „nagyapánk” szerepel. Esterházy Péter – a hivatalos irodalom hagyományától eltérő hagyományra való jogot hangsúlyozva – Kosztolányit egyik esszéjében bátyáknak nevezte (Esterházy, 1988: 45). Szenteleky, aki a helyi színek programjának meghirdetésével „elsősorban íróink magatartásán szeretett volna változtatni” (Utasi Csaba, 1984: 18), nem az elbeszélői eljárások tekintetében „rokonunk”. Az általa meghirdetett programot Juhász Erzsébet nem kívánja „értékjelképpé” vagy „létszimbólummá” (Juhász, 1996a: 92) tenni. Szenteleky sorsának és törekvéseinek megidézésével a kisebbségi helyzet mindenkori jegyeit rajzolja meg. Az elbeszélő a főhős számvetését közvetítő szövegében a hiányok domborodnak ki:

De vajon megadatott-e egyáltalán neki és nekik valamennyiüknek ott, az Ákácok alatt a jelen időbe ténylegesen bekapcsolódva élniük? Hiszen az az idő, amelyikbe beleszülettek egykor, mint akik fölöslegeseek, rég kivetette magából őket. Ahhoz, hogy egy másik megélhető idő képződjék körülöttük, a jövő időt kellett meg – vagy inkább kitalálniuk, ami felé haladhatnának. Éveken át csak a saját múltjukban érezhették otthon magukat. Így lettek – anélkül, hogy helyükről egy tapodtat is elmozdultak volna – emigránsok. (Juhász, 1985: 107)

A délszláv polgárháború „tőszomszédságában, riadt és kétségbeesett szemtanújaként a vérontásba torkolló gyűlöletnek, a teljes erkölcsi és gazdasági csőd kellős közepén, jobb idők eljövételének szikrányi reális esélye, szívbeli reménye híján” (Juhász, 1993: 5), Juhász Erzsébet elsősorban arra keres választ, hogy a mindentől megfosztó, szorongató hiány állapotában hogyan lehetséges

számára a „konkrét tér- és időkoordinátái közül való kiszabadulás átmeneti élményét” jelentő írás és elmélyült olvasás.

Bencsik Orsolya finom megfigyelése, hogy noha Juhász Erzsébet könyve nem feleltethető meg maradéktalanul a *hüpomnémata* ókori fogalmának – amely számadási könyv, közügyekről való beszámoló, emlékeztetőül szolgáló feljegyzés –, könyve mégis e műfajba sorolható azon az alapon, hogy olvasott idézetekből, az ezekre adott reflexiókból és személyes élményekből épül fel (Bencsik, 2016: 82).

A hüpomnémata műfajának meghatározó jegye, hogy „az epiktétoszi értelemben felfogott írás mint meditáció, mint az önmagára irányuló gondolkodásbeli gyakorlat” (Bencsik, 2016: 81) a már tudottat eleveníti fel és arra reflektál. Bencsik Orsolya szerint, „ha elfogadjuk Foucault értelmezését, a hüpomnémata a jövő bizonytalanságából, a jelenbe vetett szorongásból a múlt felé [...] mozdítja ki a szubjektumot.” (Bencsik, 2016: 85). Az ókori példákban, melyeket Foucault elemez, a múlt, amely felé a napi írásgyakorlat kimozdítja a szubjektumot, az irodalmi hagyománnyal egyenlő. Az egyén a múltbeli diskurzus segítségével nyilváníthatta meg mások számára láthatóan, értékelhetően önmagát. A romantikától, az autonóm irodalom kialakulásának fogva megnő az egyéni tapasztalat értéke, a múlt ettől kezdve válik a személyes emlékek, benyomások tárházává.

Az esszékötet elbeszélője olvasmányjaiból, a halottak napjához, a télhez, az adventhez, a karácsonyhoz kapcsolódó emlékekből, képzettársításokból kiindulva jut el az irodalmi kifejezés kérdéséig. Megjegyzi például, hogy a jelen szorongató sötétsége elől a gyerekkori érzékelés tágasságához kellene visszatérni. Később az önmagunkról való megfélelkezésnek azt a válfaját idézi fel, mely az idő múlásával következik be:

Egyre kevésbé vagyunk önmagunkban hangsúlyosak, nem a tulajdon kirajzolódásunk, megneveződésünk foglal el bennünket többé, hanem ‘birtokunk’, mellyel körülkerítettük magunkat. Véletlenül se kertes házra gondoljon senki. Hanem mindenekelőtt benső életterünkre és életvitelünkre: kötődéseinkre, ezekre a hajszálgyökerekre, melyeken keresztül bekapcsolódunk a bennünket körülvevő világ áramába (Juhász, 1993: 72).

A karácsony jelentőségének taglalása észrevétlenül ennek a fent említett, az idő múlásával létesülő benső életternek a feltételeire világít rá: „Kölcsönösség nélkül nem lehetséges bensőségesség. A bensőségesség a szeretet interakciója, egymás közötti cseréjének árama. A bensőségesség mélységes áhítása és hívása az ima” (Juhász, 1993: 85). Pilinszkyt idézi tanúságul, aki szerint az imádság:

„Egyfajta metanyelv, némaságában is egyféle beszélgetés mindennel és mindenkivel” (Juhász, 1993:86).

A szorongató jelenből egyedül az irodalom élménye szabadíthat ki:

[...] csak a művészet képes életben tartani az élet érzékelésének gyerekkori spontán tágasságát [...] Látom magam előtt a vörös postakocsi mögé fogott szánokat, ahogy keresztül-kasul szeldesik a felvidéki erdőségeket. A világ körös-körül a valószerűtlenségig kifehéült. S ebben a már-már egyetemes télben és hófehértésben a Krúdy-hősök lelke is annyira kitágult, hogy túllendülhet a személyesség egyszerűségén és fölcserélhetetlenségén. Kezdetét veszi a havas lélekben a mese, minden lehetségessé lesz: életre kelnek a holtak, magukra találnak a lelkek (Juhász, 1993: 77–78).

A világ, a jelenségek és önmagunk „birtokbavétel”-nek fönti formája állandó reflexiót feltételez, a kialakult értékhiánnyal, a determinációkkal való folyamatos szembenézést. A megfogalmazódó reményt a tisztánlátás teszi megrendítővé.

Írói eljárások

A *Határregény* egy térségbeli család több generációjának életútját, kapcsolatait mutatja be. A regényben világosan kibontakozik az a szándék, amely a Monarchia széthullásától a balkáni háborúig mutatja be azt, hogy az államalakzatok módosulása az emberi identitásban milyen rombolást visz végbe. Bence Erika értelmezése középpontjába ezt a mozzanatot állította:

A kényszerű határok közé szorult, magukat fogolyként meghatározó személyek, illetve a beszorítottság képzetkörében felnőtt utódaik sorra létrehozzák belső határmezsgyéiket is, amelyek elsősorban társadalmi kapcsolataikban, családon belüli viszonyaikban jelentenek áthatolhatatlan falat (Bence 2008, 118–119).

Azt is mondhatnánk azonban, hogy a regénynek azok a hősei, akik kulturális identitásukat a Monarchiában alakították ki, az államalakzat szétesése után – etnikumuktól függetlenül – kisebbségi helyzetbe kerülnek. A nagyapák nemzedékéhez tartozó, a Monarchia széthullása után Szabadkán élő Patarcsics Miklós „már nem volt se bunyevác, se horvát, se szlovén, de még nem volt igazán magyar sem [...], úgy érezte, ha egyetlenegyszer igazából át tudná érezni, hogy ő magyar, az maga lenne a révbe jutás” (Juhász, 2001: 61). A Nagyváradon született, zaklatott idegzetű Sajtos Lina a trianoni határmódosulást követően idegenül érzi magát szülővárosában, végül azonban rádöbben: „ő maga nem is a reménytelen szerelmek, a mindent végérvényesen szétziláló világháború, nem is egy

visszataszítónak lett ország foglya, hanem a tulajdon sorsáé, s mindez annyira önmagán belül van, hogy soha, míg él, nem lehet belőle szabadulása.” (Juhász, 2001: 76). A hiány válik személyisége alapjává. Halála előtt utolsó erejével dörömbölni próbál az ajtón, miközben zokogva azt kiabálja: „Engedjete be!”.

A nagyepikai kompozíciónak valószínűleg Emi nézőpontja lett volna a(z egyik) fókusz. A regény a múltat a balkáni háború jelenéből rekonstruálja. Az unokák generációja, akik közé Emi is tartozik, a testvériség–egység Nagyjugoszláviát szervező eszméjével nem azonosult maradéktalanul, ám Magyarországot sem érezte hazájának:

A hatvanas évek elején volt először Magyarországon. Anyanyelvvelményként valósággá vált, minden más téren idegen, valószerűtlen maradt. Éppúgy nem volt köze a HAZÁNK-hoz, mint annak az országnak, amelybe beleszületett, s végül úgy széthullott, hogy máig is bizonytalan, hol vannak a határai, s meddig lesznek ott, ahol vannak. (Juhász, 2001:16)

Az *Esti följegyzések*ben is vázolt két magatartás, az elmélyült olvasás és az írás a regényben Emi és bátyja, Emil között oszlik meg. A testvérek közül Emiből hiányzott az alkotóerő, kreativitása az értő olvasásra szorítkozott, Emil volt kettőjük közül az író (az Emilt középpontba állító fejezet azonban nem készült el).

A szereplők némelyike csupán az álmok és a rögeszmék nyelvén tudja kommunikálni tapasztalatát, nekik az elbeszélés szolgálat igazságot. Mások a lehetőségeik teljes lezárulta után bekövetkező tisztánlátás szabadságáig érkeznek el.

A Vajdaság Szerb Köztársaságon belüli autonómiájának megnyirbálásához vezető 1988-as, ún. joghurtforradalmat követően Emi zeneszerző férje, Boro az emigrációt választja, Emi pedig az elköltözés és az otthonmaradás esélye között őrlődve akkor jut el végre a megnyugvást hozó felismeréshez, amikor férje konkrét zenei kompozícióját hallgatja. Az grožnjani nyaralásuk egy bizonyos napján rögzített hangeffektusok emlékképeket idéznek fel benne, s a tenger utolsóként megképződő látványa váratlanul a „mindenre való nyitottság” állapotába helyezi őt vissza, miközben világosan érzi: „hiába menekülne bárhova is, neki az a sorsa, hogy itt, a szülőföldjén élje meg mindazt, ami ráméretett” (Juhász, 2001: 18). Boro másik szerzeménye távoli rokonuk, a nagyszülők generációjához tartozó Angeline Nenadovits halálának napján készült, miközben kint az utcán éppen zajlott a joghurtforradalom. Az ütemesen skandált Slobo-slobodo jelszó felidézi Emiben a tömeget, melynek zajongásába a zenei szerzeményben váratlanul bekapcsolódik a *Bécsi vér* néhány kibicsaklott üteme. A keringő taktusai egyszerre jelenítik meg a Bécsben született Angelinét és a Habsburg mítoszt. Juhász Erzsébet a mítosz pólusai közül csupán az egyiket, az értékhiányt képezi meg szövegében, a látszattá

és dekórummá „átlényegített történelmi valóság”-ot mindössze metaforaként, idézetként illeszti regényébe.

Csilla Utasi, Ispánovics Csapó Julianna

SELF-REFLECTION AND RECKOGNITION IN THE PROSE OF ERZSÉBET JUHÁSZ

Summary

Erzsébet Juhász has always created situations in her epic works which established her protagonists' issues regarding identity. In her collection of short stories *Gyöngyhalászkok* [*Pearlers*], it is the family that represents the social environment influencing identity on a fundamental level, and in her novel *Műkedvelők* [*Art Lovers*], she presents the cultural conditions defining minority existence in the period between the two world wars. Her final, posthumously published novel *Határregény* [*Frontier Novel*], which remained in fragments, is set in parallel time periods: the present of the Balkan Wars and in the period following the dissolution of the Austro-Hungarian Monarchy. The structure, indicative a great epic composition, was formed by the editors based on the completed fragments; however, even these make the author's intent of a parallel between the dissolution of the Austro-Hungarian Monarchy and the distintigration of Yugoslavia palpable. Juhász's 1993 collection of essays and 1997 collection of studies can, in a sense, be considered the predecessors of *Határregény* [*Fontier Novel*]. In her essays, she examines the situation ensuing after the Balkan Wars, the state of existence as a national minority, the question of Central-Europeanness, and the chances of hope from the perspective of a creator. She discovers hope only in a dimension beyond the reach of everyday existence—reading and writing. Her studies on the literature of the Monarchy bear witness to these life experiences as well. This paper examines how the revelations described in the collections of essays and studies by Erzsébet Juhász are represented in the epic text of the *Határregény* [*Frontier Novel*].

Keywords: identity issues, Balkan Wars, Central Europe, minority existence, experience.

Čila Utaši, Išpanović Čapo Julijana

AUTOREFLEKSIJA I SPOZNAJA U PROZI ERŽEBET JUHAS

Rezime

Eržebet Juhas je u svojim proznim delima od početka stvarala situacije u kojima su artikulisana pitanja vezana za identitet njenih junaka. U zbirci pripovedaka pod naslovom *Gyöngyhalászkok* [Sakupljači bisera] porodica predstavlja ono društveno-socijalno okruženje koje na elementaran način određuje identitet, a u njenom romanu pod naslovom *Műkedvelők* [Diletanti] opisuje kulturne prilike koje su između dva svetska rata određivale život manjina. Radnja njenog posthumno objavljenog romana *Határregény* [Roman o granici] paralelno se

odvija u sadašnjosti balkanskih ratova i u periodu posle raspada Austro-Ugarske. Uređivači su bili ti, koji su od fragmenata iz zaostavštine stvorili jednu takvu strukturu romana, iz koje se naslućuje velika epska kompozicija, međutim i u samom tekstu se jasno uočava autorska intencija da se raspad Austro-Ugarske carevine posmatra paralelno sa raspadom Velike Jugoslavije. Eseji Eržebet Juhas koji su objavljeni 1993. godine. (*Esti följegyzések* [Večernji zapisi]), kao i njena zbirka iz godine 1997. (*Tükörképek labirintusa* [Lavirint odraza u ogledalu]) mogu se u izvesnom smislu shvatiti kao pripreme za *Határregény* [Roman o granici]. U svojim esejima Eržebet Juhas analizira situaciju koja je nastala izbijanjem balkanskih ratova, istražuje mogućnost nade, život u manjinskim prilikama, pitanje pripadanja Srednjoj Evropi iz perspektive čoveka stvaraoča. Nadu pronalazi u doživljaju čitanja i pisanja, u dimenziji koja svakodni život stavlja van snage. O ovom ubeđenju svedoče i njene studije u kojima interpretira književnost Dvojne monarhije. U radu se istražuje način na koji se iskustvo i spoznaja koji se ispoljavaju u njenim esejima i studijama upisuju u prozno tkanje romana *Határregény* [Roman o granici].

Ključne reči: pitanja identiteta, balkanski ratovi, Srednja Evropa, manjinski život, iskustvo.

FORRÁSOK

- Juhász, E. (1985). *Műkedvelők*. Újvidék: Forum.
- Juhász, E. (1993). *Esti följegyzések: Egy évad a balkáni pokolból*. Újvidék: Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság.
- Juhász, E. (1996). *Tükörképek labirintusa: Tanulmányok a közép-európai irodalmak köréből*. Újvidék: Forum.
- Juhász, E. (2001). *Határregény*. Újvidék: Forum.

IRODALOM

- Bence, E. (2008). Határtörténetek a jelenkori vajdasági magyar irodalomban, *Hungarológiai Közlemények* 1, 116–124.
- Bencsik, O. (2013). A halál és a vidék találkozása két műkedvelőben: Juhász Erzsébet portalánítja Senteleky Kornélt. *Forrás* 2, 105–112.
- Bencsik, O. (2016). A hüponémata-írásban lakozó Juhász Erzsébet. *Híd*, szeptember, 81–87.
- Esterházy P. (1988). Ünnepi beszéd és rekonstrukció, In: Esterházy, P. *Kitömött hattyú* (43–53). Budapest: Magvető.
- Faragó, K. (2001). Utószó: Közép-Európai határjáték. In: Juhász Erzsébet: *Határregény* (95–101). Újvidék: Forum.

- Hózsa, É. (2004). Két határregény. In. Hózsa, É. Idevonzott irodalom. Szabadka, Grafoprodukt. zEetna 2010. <http://www.zetna.org/zek/konyvek/116/hozsa09.html> (letöltve 2018. augusztus 27.)
- Juhász, E. (1996a). Az ugartörés mint önmetafora. *Tiszatáj*, 1. 92–98.
- Utasi, Csaba (1984). *Irodalmunk és a Kalangya*. Újvidék: Forum

МЕДИЈСКЕ СТУДИЈЕ

